

O definiciji definicije i o semantici*

Golem dio leksikografskog posla — ako pod leksikografijom u širem, nelingvističkom smislu te riječi podrazumijevamo sastavljanje enciklopedija, leksikona, rječnika i sličnih priručnika — sastoji se, bar u svojoj završnoj fazi, od definiranja. Ta je činjenica do te mjere trivijalna da ponekad izmiče našem zapažanju — kao i to da sâm pojam definicije i njezino uspostavljanje imaju svoje i lingvističke i logičke i filozofske i sociološke i psihološke aspekte, i da ti aspekti nisu uvijek sami po sebi tako razumljivi i jasni kao što se na prvi pogled može činiti.

Prema tradicionalnoj leksikografskoj definiciji definicije, to je jednoznačan iskaz kojim se objašnjava bit nekog fenomena, dakle što on jest. On se u principu konstituira tako da se odredi vrsta (*species*) fenomena, pojmovni razred ili rod (*genus*) kojem ta vrsta pripada i specifična karakteristika (*differentia specifica*) po kojoj se ta vrsta razlikuje od svih drugih vrsta u tom rodu. Definicija mora biti adekvatna svojem predmetu, ne smije biti tautološka ni negativno iskazana, i treba da bude jasna i sažeta. Ovi elementi potječu iz aristotelovske tradicije, definitivno oblikovane u srednjovjekovnim skolastičkim učenjima; i premda neki od njih zacijelo imaju i lingvističku dimenziju, oni svi pripadaju logičkom aspektu definicije. Kako u racionalistički utemeljenim suvremenim zapadnoevropskim (pa, donekle, i svjetskim) civilizacijama aristotelovski koncipirana logika ima još uvijek ponekad gotovo nedodirljiv status, ma koliko je sa svih strana nagrizale i znanstvena i neznanstvena, svakodnevna praksa, velik se dio našeg obrazovanja i procesa stjecanja spoznaja zasniva na makar implicitnom priznavanju neprikosновенosti upravo ovako oblikovanih definicija i na prihvaćanju njih kao nosilaca objektivne i stvarne istine o fenomenima i o svijetu koji spoznajemo. To, dakako, ne znači da se i u filozofiji i u logici ne pojavljuju sumnje u apsolutnu, pa i relativnu, objektivnost definicija (a začetke tih sumnji možemo svakako pronaći i kod samog Aristotela), pa bi se čak moglo reći da se jedan dio najtemeljnijih modernih ontoloških i gnoseoloških filozofskih učenja okuplja oko takvih sumnji; ali u mnogim oblicima prakse, pa i u leksikografskom praktičnom radu, definicija se svakako smatra jednoznačnim i jasnim, logički neproturječnim i, što je više moguće, objektivnim objašnjenjem realne biti fenomena.

Da problem definiranja i definicija nije tako jednostavan kako se obično misli, može se dokazivati iz različitih aspekata, a zacijelo je jedno od dozvoljenih polazišta i lingvistička teorija. Ne treba, naime, zaboraviti da se definicija uvijek nužno sastoji od jezičnih znakova, i da njezino uspostavljanje prema zahtjevima logike ujedno traži i specifičnu strukturu i plana izraza i plana sadržaja kompleksnih jezičnih znakova. Napokon, nije slučajno što se u antici definicija smatrala jednom od retoričkih figura, dakle posebno obilježnim sredstvom jezičnog oblikovanja misli, sredstvom koje mora izazvati određen efekt kod primalaca poruke. Premda definiranje iziskuje od onoga koji se njime bavi nesumnji-

* Ovaj je rad nastao na marginama knjige: U. Eco, *Semiotics and the Philosophy of Language*, Macmillan Press, London 1984, i posebno njezina drugog poglavlja (*Dictionary vs. Encyclopaedia*, p. 46–86), a poziva se i na nekoliko odjeljaka Aristotelova teksta *Analytica posteriora*, (posebno 2, 90–96), i kao skup bilježaka nema nikakve pretenzije da obuhvati cjelinu problema ili da bilo koji njegov aspekt iscrpno opiše. On samo nastoji da, preskočivši čitave, ponekad i najzanimljivije, teme, upozori na mogućnosti lingvističke interpretacije definicije i definiranja.

vo i vještinu konstituiranja jezičnih znakova na planu njihova izraza, ipak je ono u prvom redu semantički problem i zadire u strukturu plana sadržaja jezika. Uostalom, činjenica da se većina teorija u suvremenoj lingvističkoj semantici, osobito u onoj koja se kreće u strukturalističkim okvirima, uvelike približava logici, pa čak i pokušava — doista bez velikog uspjeha — svesti semantičku dimenziju jezika i govora u domenu logike, te činjenica svakako olakšava uočavanje lingvističkih aspekata definicije, ali nas ujedno odmah dovodi i do nekih aporija.

Naime, čim definiciju promotrimo na semantičkoj razini, zapazit ćemo da je svaka dobra definicija, sastavljena prema zahtjevima koji se pred nju postavljaju, nužno semantička tautologija, pa prema tome jedan od bitnih uvjeta ispravnog definiranja ne može biti ispunjen upravo zbog toga što ga ispunjavamo! Ako je osnovni oblik definicije: X je Y (na primjer: Pariz je glavni grad Francuske), gdje je X *definiendum* a Y *definiens*, onda, da bi definicija bila ispravna, mora biti ispunjen uvjet potpune komutabilnosti jednog i drugog njezina elementa u svim kontekstima (tj. gdje god kažemo »Pariz«, moramo moći reći i »glavni grad Francuske«, i obratno). Budući da su i *definiendum* i *definiens* jezični znakovi, bez obzira na to što jedan od njih može biti jednostavan a drugi kompleksan, očito je da njihovu izmjenljivost u svim kontekstima osigurava upravo identičnost njihovih planova sadržaja, dakle semantička tautologija. Ta činjenica, sama po sebi ponovo trivijalna, posebno se jasno može uočiti u dvojezičnim (pa i jednojezičnim) rječnicima, u kojima se nerijetko pojavljuju definicije sasvim reducirane na suodnos dvaju jednostavnih jezičnih znakova. To zapravo znači da se, promatrano s lingvističkog stajališta, skolastička uputa: *Definitio ne fiat in orbem*, odnosi na plan izraza a ne na plan sadržaja — u njemu je ona uvijek *in orbem* i mora biti upravo takva. Pretpostavka je definicije, prema tome, da se plan izraza jezičnog znaka kojemu ne znamo pridružiti plan sadržaja razjašnjava drugim planom izraza koji ima identičan i nama poznat plan sadržaja. Nije teško uočiti da je ova teza, veoma bliska strukturalističkoj lingvistici koja, prema de Saussureovoj izreci, želi da joj jedini stvarni objekt bude jezik sam za sebe (bez ikakva obaziranja na izvanjezične fenomene), bitno različita od stajališta prema kojemu definicija razjašnjava bit pojava, dakle što nešto jest. Ipak, izbor jezičnog znaka koji će postati *definiens* u stvaranju prave definicije nije ni u kojem slučaju ni proizvoljan ni slobodan, već se pokorava strogo određenim pravilima. O tome na koji način određujemo odnos između jezičnog i izvanjezičnog univerzuma i jezika i mišljenja, i o tome što smo odabrali za svoje epistemološko i filozofsko polazište, ovisit će i to da li ćemo pravila semantičke strukture definicije smatrati ujedno i zakonitostima iskazivanja realne biti nekog fenomena ili ćemo ostati isključivo u jezičnoj domeni. U ovom trenutku, ponovo u skladu s pristupima strukturalistički orijentiranih lingvista, možemo razmatrati samo lingvističko-semantičku stranu problema, iako moramo biti svjesni toga da nam ona — iz razloga koje ćemo uskoro eksplicirati — neće biti dostatna. U svakom slučaju, kod definiranja je, dakle, riječ o pronalaženju takve semantičke jedinice koja će jednoznačno biti ekvivalentna drugoj semantičkoj jedinici i smjestiti je na sasvim određeno mjesto u nekom širem semantičkom polju ili, u krajnjoj konsekvenciji, u cjelini noetičkog polja jezika.

Kad se radi o određivanju plana sadržaja jezičnih znakova, u lingvističkoj semantici — a ona, možda to treba spomenuti, još uvijek pripada slabije razvijenim jezičnim disciplinama — postoji nekoliko postupaka kojim se ono teoretski postizava. Jedan je od njih (»najstrukturalističkiji« i najviše okrenut samom jeziku kao jedinom dozvoljenom objektu lingvistike) komponentijalna analiza, čiji je zacijelo najznačajniji zastupnik bio veliki danski lingvist-glosematičar Louis Hjelmslev. Zastupajući ideju izomorfnosti plana izraza i plana sadržaja jezičnog znaka, Hjelmslev smatra da se sadržaj jednostavnog ili minimal-

nog jezičnog znaka može rastaviti na figure sadržaja kojima više ništa ne odgovara na planu izraza, kao što fonemi nemaju korespondentne jedinice na planu sadržaja već predstavljaju figure izraza. Klasičan je Hjelmslevov primjer figure sadržaja rastavljanje sadržaja »krava« na »govedo« i »žensko«, a »bik« na »govedo« i »muško«. Nije teško i na ovom jednostavnom primjeru uočiti da je komponencijalna analiza paralelna logičkom aspektu tradicionalne definicije (uostalom, svakako je njime i inspirirana), i ako smatramo da je »krava« *species* i *definiendum*, onda su figure njezina sadržaja *definiens* u kome je »govedo« *genus proximum*, a »žensko« *differentia specifica*. Pertinentan lingvistički prigovor Hjelmslevovoj koncepciji upozorava najprije na nepostojanje izomorfizma između plana izraza u jeziku i njegova plana sadržaja: za razliku od fonema, kojih u svakom jeziku ima konačan broj, ni na koji se način ne može dokazati da je skup figura sadržaja konačan i izbrojiv, što znači da one izmiču iscrpnom popisu. No još je veći problem u tome što figure sadržaja ne zadovoljavaju ni drugi zahtjev dobrog strukturalističkog opisa — mogućnost uspostavljanja propisa o odnosima koji vladaju među semantičkim jedinicama. Naime, nemoguće je iznaći kriterij po kojem bi se figure razlikovale od »nefigura«, od semantičkih jedinica koje su s pomoću njih definirane, to više što se svaka figura i sama izriče jezičnim znakom i tako ima i vlastiti plan sadržaja koji se može rastaviti na figure. Čak i kad bismo pretpostavili da figure pripadaju metajeziku a planovi sadržaja jeziku, pa se zbog različita epistemološkog statusa ne mogu međusobno brkati, i dalje bi ostalo sasvim nejasno kako se konstituira metajezični skup figura.

Jedno je od mogućih rješenja pretpostavka da su figure semantički jednostavnije (za-pravo: najjednostavnije) od plana sadržaja jezičnih znakova, no ona se ni na koji način ne može dokazati ni upotrijebiti kao praktični kriterij: nema nikakva razloga da se »govedo« smatra jednostavnijim od sadržaja »krava«. Druga predložena solucija pokušava figure odrediti kao riječi-objekte, odnosno one riječi čiji se sadržaj može naučiti direktnom ostenzijom označenog predmeta: na primjeru figura »govedo« i »žensko« lako je dokazati da takva postavka uopće ne funkcionira, a uz to je ona savim neupotrebljiva u sklopu razmatranja problema definiranja jer dokida bitnu Aristotelovu distinkciju između definicije i demonstracije, između odgovora na pitanje *quid est?* i *quod est?* Sve nas to dovodi do zaključka, s lingvističkog aspekta, da su figure sadržaja i sami sadržaji jezičnih znakova međusobno zamjenljive kategorije, i da je opravdano pomisliti kako se sve što može biti sadržaj znaka može istovremeno pojaviti i kao element u popisu figura, i obratno, što u krajnjoj konsekvenciji, dakako, razinu figura sadržaja čini nepotrebnom ili bar neinteresantnom za lingvistički opis. Nije stoga čudo što su se i suvremeni predstavnici interpretativne semantike u okviru transformacijske generativne gramatike Noama Chomskog, koji zastupaju također specifičan oblik komponencijalne analize, našli u sličnoj situaciji kao i predstavnici hjelmslevovske strukturalne semantike, insistirajući još više od njih na logičkoj strukturi plana jezičnog sadržaja.

Problemi karakteristični za komponencijalnu semantičku analizu uvelike se, iako na jednoj ponešto drugačijoj razini, ponavljaju i u domeni definiranja. Kako to Umberto Eco opširno dokazuje (mislim da je nepotrebno detaljno ponavljati njegovu argumentaciju), nadovezujući se, dakako, na bogatu tradiciju preispitivanja aristotelovski i skolastički koncipirane teorije definiranja, skup definicija *per genus et differentiam specificam* samo prividno ima strogu hijerarhijsku strukturu kojoj se na vrhu nalazi *genus generalissimum* a na dnu *species specialissimae* i koja je poznata pod imenom Porfirijeva stabla. Naime, Eco pokazuje kako se takvo stablo u krajnjoj liniji svodi samo na diferencije koje se višestruko u njemu ponavljaju (kao što se i figure sadržaja mogu pojaviti na mnogim mjestima), a *genera* i *species* su tek jezične etikete ili konstrukcije koje odgovaraju pojedinim

»čvorovima« ili graništima stabla. Zbog toga što se diferencije u Porfirijevu stablu ponavljaju na različitim nivoima i mjestima, ono nema hijerarhijsku i sredenu strukturu, nego je, u cjelini promatrano, zapravo kaotično. Prema Umberto Ecu, diferencije u odnosu prema fenomenima koji su s pomoću njih definirani predstavljaju *accidentia*, tako da bi *differentia specifica*, bitna za definiciju, bila — kako talijanski semiolog kaže — *accidens essentiale*, što je sasvim očito *contradictio in adiecto*. Budući da ovdje nemamo namjeru baviti se svim, zacijelo izuzetno zanimljivim, filozofskim i logičkim posljedicama koje ovakvo stajalište može imati, upozorit ću jedino na to da indirektan dokaz o kružnosti i prikrivenoj kaotičnosti komponentijalno zasnovanih definicija u lingvistici pruža, na primjer, jednojezični rječnik s objašnjenjima koja se nužno moraju sastojati od riječi što su i same objašnjene i drugim riječima ali i nekima od onih u čijoj su definiciji i same sudjele.

Drugi pristup utvrđivanju plana sadržaja jezičnih znakova u lingvistici se obično naziva kontekstualnom analizom. Ona se sastoji u tome da se navedu svi ostvareni (ili još bolje: potencijalni) jezični konteksti u kojima se neki jezični znak nalazi, i da se njihov potpun popis smatra opisom sadržaja tog jezičnog znaka. U najstrožoj, distribucionalističkoj verziji plan sadržaja neke jezične jedinice bio bi definiran samo svim mogućim odnosima u koje u linearnim tekstualnim nizovima ulazi s drugim planovima sadržaja, a ne bi ga određivala nikakva vlastita svojstva: prema tome, dva jezična znaka imala bi potpuno identičan plan sadržaja ako bi bila međusobno zamjenljiva u svim pozicijama u kojima se nalaze. Kako je cjelovit popis svih konteksta u kojima se neki jezični znak može pojaviti praktički nemoguće uspostaviti, nije čudo što je već Leonard Bloomfield, kao tvorac američke distribucionalističke lingvistike, smatrao semantiku izuzetno teško dostupnom lingvističkom disciplinom, a njegovi su sljedbenici od nje u potpunosti i odustali.

Dakako, kontekstualna analiza može svoje zahtjeve »ublažiti« na razne načine (na primjer, izborom samo određenih, tipičnih konteksta ili priznavanjem da je kontekst zapravo izricanje svojstava same opisivane jedinice) i time se uvelike približiti definiranju i definicijama u logičkom smislu te riječi; ali uvijek kao problem ostaje kružnost postupka, uočljivi *circulus vitiosus*, u kojem su *definiendum* i *definiens* (da pozajmimo te termine i provizorno ih primijenimo u lingvistici) jedan drugome kontekst i ne mogu poslužiti kao polazište postupka ako za jedan od njih ne prihvatimo da nam je njegov sadržaj aksiomatski poznat. Ponovo se, dakle, nalazimo pred sličnim problemima kakvi su se javljali u komponentijalnoj analizi.

Treća grupa semantičkih teorija (a jedan je od njezinih poznatijih predstavnika u lingvistici J. R. Firth) spominje se najčešće pod imenom: situaciona analiza. Ona polazi od pretpostavke da je deskripcija plana jezičnog sadržaja zapravo navođenje izvanjezičnih konteksta u kojima se neki jezični znak može pojaviti. Ovakva semantika ima čitav niz svojih podvarijanata, od mehanicističko-behaviorističke, u kojoj je izvanjezični kontekst podražaj a jezični znak specifična reakcija (ovoj će verziji, u krajnjoj konsekvenciji, i sam Bloomfield biti najskloniji kao rješenju svojih semantičkih aporija), do antropološko-sociološke, gdje se izvanjezični kontekst svodi na parametre tipične za određenu kulturu ili civilizaciju (tu će verziju oblikovati Firth i Malinowski u svojoj etnografskoj ili kontekstualnoj lingvistici). Treba primijetiti da se, s jedne strane, situaciona analiza sukobljava, bar na prvi pogled, s istim zaprekama kao i kontekstualna analiza: ako je nemoguće iscrpno navesti sve jezične kontekste, još je teže zamislivo da bi se mogle popisati sve izvanjezične situacije u kojima se izvjesna jedinica upotrebljava. S druge strane, situaciona analiza nužno se nalazi na samoj granici strukturalističke lingvistike u strogom smislu te riječi,

jer više ne opisuje jezične znakove iz njihovih vlastitih relacija u sistemu, već se za deskripciju plana sadržaja poziva na izvanjezične elemente.

Kako je opis sadržaja jezičnog znaka u krajnjoj liniji uvijek neka vrsta definiranja, u posljednjih se desetak godina semantičke kontroverzije izriču upravo u leksikografskim terminima. Naime, govori se o dvama mogućim pristupima, rječničkom i enciklopedijskom, pri čemu pojmovi rječnika i enciklopedije samo otprilike odgovaraju značenju uobičajenom u izdavaštvu i u svakodnevnom životu. Ukratko rečeno, rječnik je, u smislu semantičkog postupka, opis plana jezičnog sadržaja unutar samog jezika, dakle opis semantičkih struktura nekog jezika, a enciklopedija je skup interpretacija tog plana sadržaja ili, kako Eco kaže, ona je globalna semantička kompetencija nekog društva. Budući da rječnik mora objasniti hiperonimiju i hiponimiju, i sinonimiju i antonimiju, i dvoznačnost i višeznačnost, ali i analitičku istinitost i konzistentnost ili inkonzistentnost, i semantičku korektnost i anomaliju iskaza, očito je da se on zasniva i na komponencijalnoj i na kontekstualnoj analizi. Nasuprot tome, enciklopedija bi trebalo da daje — ponovo prema Umbertou Eco — upute za umetanje jezičnih jedinica u tekst korektno s obzirom na izvanjezični kontekst, pa je ona nesumnjivo bar u nekim elementima bliska situacionoj analizi.

Prihvatimo li lingvistički fundirane kritike upućene komponencijalnoj i kontekstualnoj analizi, moramo na kraju doći do zaključka da je svaki rječnik samo prividno i djelomično hijerarhijski i čvrsto strukturiran a zapravo u osnovi kaotičan (u što se može, uostalom, uvjeriti svatko tko uz primjenu nekih strožih logičkih kriterija analizira, na primjer, bilo koji rječnik u kojem su riječi razvrstane prema semantičkim principima), a uz to se nužno, iako redovito samo implicitno, poziva na neka izvanjezična iskustva kao vlastite aksiome (činjenica da svatko tko se želi služiti rječnikom mora znati unaprijed bar neke riječi toliko je zdravorazumski jasna da vjerojatno iz te jasnoće proistječe njezina implicitnost). Ali ako odbacimo rječnik i Porfirijevo stablo, preostaje nam samo enciklopedija sa svojim neprestanim procesima semioze i interpretacije i svojom stalnom uroñjenošću u promjenljivi i dinamički izvanjezični univerzum, enciklopedija koja, dakle, čini se, garantira još manje kozmosa od kaotičnog rječnika.

Treba ovdje svakako napomenuti da su mogućnostima formiranja teorije enciklopedije (i dalje je riječ o semantičkom postupku) uvelike pridonijele relativno recentne znanosti i discipline kao što su semiologija, sociolingvistika i, najnovija od njih, pragmalingvistika, pokazujući — svaka iz svog aspekta — ograničenja strukturalističke lingvistike i nužnost povezivanja jezika s izvanjezičnim i nejezičnim fenomenima, te ukazujući na to da se jezična kompetencija pojedinca i grupe ne sastoji samo od znanja jezičnog sistema nego i od vrlo istančanog znanja njegove upotrebe i u komunikacijske i u mnoge druge svrhe. Stoga se može sa sigurnošću ustvrditi da enciklopedija nije kaos, već se ona, kao skup interpretacija, zasniva na iskustvu i znanju, na povijesti i tradiciji, na kulturi i civilizaciji nekog društva, dakle na uoñenju (doista privremene i promjenljive ali u historijskom kontinuitetu ipak stalne) uoñenosti u kaos univerzuma: ta je uoñenost i produkt i preduvjet ljudskog života i djelovanja. Zato se enciklopedija neprestano strukturira, u znakovnim procesima i znakovnom ljudskom praksom, u niz parcijalnih rječnika, čije se strukture i same s vremena na vrijeme mijenjaju, a povezane su globalnom semantičkom i semiološkom kompetencijom nekog društva. Moglo bi se reći da je, za razliku od rječnika koji je nametnuto prividno stanje reda, enciklopedija i potencijalno otvorena svakom procesu i višestruko ograničena lokalna semantička topografija, uvjetovana kulturom u kojoj nastaje, rječnicima što ih sadržava u sebi, pa i jezikom kojim je oblikovana (i koji i sama oblikuje). Da bi prikazao strukturu enciklopedije (a u osnovi strukture rječnika nalazi se, vi-

djeli smo, dvodimenzionalno Porfirijevo stablo), Eco upotrebljava borgesovsku metaforu višedimenzionalnog labirinta-mreže u kojem je svaka točka povezana virtualno sa svakom drugom, i koji nema ni središta ni granica: svako konkretno ostvarivanje enciklopedije bira svoje vlastite putove i svoj vlastiti prostor strukturiranja.

Ako i zanemarimo golem broj i semioloških i lingvističkih i logičkih i filozofskih problema koje ovakvo stajalište zacijelo otvara, ako na taj način zapravo prihvatimo da razlika između aristotelovske definicije i demonstracije (ukoliko uopće još i egzistira) postaje sasvim krhka, smatrajući da je, makar u principu, teorija enciklopedije moćnija od teorije rječnika, jer uključuje u sebe čovjekovo djelovanje i isprepletenost jezičnog i izvanjezičnog univerzuma, ipak moramo spomenuti još jedno pitanje, to više što se s njim leksikografija u izradi konkretnih enciklopedija, u stvarnim procesima definiranja neprestano susreće.

Naime, ako je — da ostanemo u okvirima Ecove metafore — u strukturi enciklopedije doista svaki put između bilo koje dvije točke virtualno otvoren, kako ćemo znati odabrati onaj pravi i ne izgubiti se u labirintu? Drugim riječima, postavlja se pitanje mogućnosti objektivnosti i istinitosti definiranja. Sasvim je jasno da teorija enciklopedije ne dopušta postojanje apsolutnih i nepromjenljivih istina, a mjera objektivnosti sadržana je u mjeri adekvatnosti skupa uputa o interpretaciji i upotrebi jezičnih znakova globalnoj semantičkoj kompetenciji nekog društva. Budući da je ta kompetencija produkt svih i znakovnih i neznakovnih, i društveno i historijski uvjetovanih praksa toga društva, sigurno je da će razlike u definicijama uvrštenim u enciklopedijsku strukturu biti to veće što su pojedina društva i njihove civilizacije i kulture različiti. Možda se čini da je objektivnost time zapravo dokinuta, ili da se tako hipostazira uloga prakse; ali zbog univerzalnosti procesa semioze uopće i zbog globalnosti nekih posebnih procesa semioze zajedničkih čitavu čovječanstvu (a isto tako i drugih oblika prakse koji nadilaze granice pojedinih kultura) ova relativna objektivnost nerijetko se u određenom vremenu i prostoru smatra apsolutnom. Uostalom, ako je proces definiranja doista kretanje u labirintu bez ulaza i izlaza, što nam drugo može biti Arijadina nit osim našeg vlastitog djelovanja?

Summarium

DUBRAVKO ŠKILJAN

De definitione definienda deque semantica quae dicitur scientia

Cum omnis definitio verbis exprimatur cumque *definiens* et *definiendum* inter linguae signa numeranda sint, haud absurdum est in definitione definienda praecepta quoque glottologica adhibere. Neminem peritiorem fugit complures esse modos quibus verbi significatio describi possit. Una est analysis quae id praecipue spectat quomodo significatio verbi ex variis elementis »componatur«, altera contextui nititur eumque indagat, tertia locorum et temporum rationem imprimis ducit. Unaquaeque methodus aliqua parte claudicat, quod etiam in actu definiendi cerni potest. Aporiae quibus scientia semantica laborat, sicut Humbertus Eco docet, in terminis quoque lexicographicis apparent: *lexicon* et *encyclopaedia* dissimiles inter se modos definiendi ostendunt. In lexico descriptio semantica intra ipsum linguae systema retinetur; encyclopaedia autem res quoque extra linguam positas complectitur. Encyclopaedica ratio, quumquam mutabilitate et varietate interpretationum valde impeditur, multo tamen aptior esse videtur.